

Η Μάχη Ελαίας – Καλαμά

Πηγή: Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-41 (ΓΕΣ / ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΡΑΤΟΥ) (Σελ. 48,49.50,51)

Στις 2 Νοεμβρίου το πρωί οι Ιταλοί είχαν ολοκληρώσει τις προετοιμασίες τους για την αποφασιστική τους επίθεση και από τις 0900 σμήνη ιταλικών αεροσκαφών σε διαδοχικά κύματα άρχισαν να βομβαρδίζουν τον Τομέα Νεγράδων και ιδιαίτερα τη Γκραμπάλα, το Καλπάκι, τη Μονή Βελάς, το αεροδρόμιο Ιωαννίνων και τη γέφυρα Μαζαράκη, χωρίς όμως σοβαρά αποτελέσματα. Βομβάρδισαν επίσης τα Ιωάννινα με αρκετές ζημιές και θύματα μεταξύ του άμαχου πληθυσμού. Τις μεσημβρινές ώρες αποχώρησε η αεροπορία και άρχισε σφοδρός βομβαρδισμός της τοποθεσίας από το ιταλικό πυροβολικό, με μεγαλύτερη πυκνότητα κατά της τοποθεσίας Ελαίας—Γκραμπάλας, με ασήμαντα όμως και πάλι αποτελέσματα.

Στο μεταξύ τμήματα της Μεραρχίας «Φερράρα», η οποία είχε ενισχυθεί και με άρματα από τη Μεραρχία «Κενταύρων», άρχισαν να κινούνται κατά του Τομέα Νεγράδων και στις 1500 εκτόξευσαν την πρώτη τους επίθεση από πολλές συγχρόνως κατευθύνσεις, με ιδιαίτερη βαρύτητα κατά των υψωμάτων Γκραμπάλα και Ψηλορράχη. Η επίθεση, παρά την προετοιμασία της και τους σφοδρούς βομβαρδισμούς που είχαν προηγηθεί, αποκρούστηκε με σοβαρές απώλειες για τους Ιταλούς. Έτσι η ημέρα της 2ας Νοεμβρίου πέρασε χωρίς οι Ιταλοί να μπορέσουν να διαρρήξουν την τοποθεσία Ελαίας.

Στην απόκρουση της ιταλικής επιθέσεως συνέβαλε αποφασιστικά και το ελληνικό πυροβολικό, το οποίο, βάζοντας με καταγιστικά και εύστοχα πυρά κατά των επιτιθεμένων, τους αποδιοργάνωσε και τους ανάγκασε να κινούνται με αργό ρυθμό ή να ανακόπτουν την κίνηση τους, εξαιτίας των απωλειών. Κατά τη διάρκεια της νύχτας, επίλεκτα τμήματα ιταλικού πεζικού, ενισχυμένα και με Αλβανούς, κατόρθωσαν να αιφνιδιάσουν ελληνικό τμήμα, δυνάμειος λόχου περίπου, που κατείχε το ύψωμα Γκραμπάλα, να το ανατρέψουν και να καταλάβουν το ύψωμα. Η κατάληψη όμως αυτή δε διάρκεσε για πολύ, γιατί τις πρωινές ώρες της 3ης Νοεμβρίου τα ελληνικά τμήματα ενήργησαν αντεπίθεση και με αγώνα με τη λόγχη ανακατέλαβαν τη Γκραμπάλα. Ο εχθρός εγκατέλειψε σ' αυτή 20 νεκρούς, 6 αιχμαλώτους και πολλά όπλα και πυρομαχικά.

Εξάλλου το 47ο Ιταλικό Σύνταγμα Πεζικού που ήταν συγκεντρωμένο κοντά στη Γκραμπάλα—με αποστολή να ανέβει σ' αυτή μετά την κατάληψη της για να συνεχίσει προς τα υψώματα Ψηλορράχη και Ασσόνισα—έγινε έγκαιρα αντιληπτό και με τα πυρά τεσσάρων ελληνικών πυροβολαρχιών διαλύθηκε πριν καν εκδηλώσει την ενέργεια του. Το πρωινό της 3ης Νοεμβρίου πέρασε με την ανταλλαγή πυρών πυροβολικού και από τις δύο πλευρές στους Τομείς Νεγράδων και Καλαμά. Από τις 1000 εισήλθε στον αγώνα και η Ιταλική Αεροπορία, η οποία βομβάρδισε κυρίως τον Τομέα Νεγράδων. Στις 1600 ο εχθρός εκτόξευσε νέα επίθεση κατά του λόφου Καλπακίου με 50-60 άρματα, πλαισιωμένα με 80 περίπου μοτοσικλετιστές. Και αυτή όμως αναχαιτίστηκε από τα αντιαρματικά κωλύματα και τα εύστοχα πυρά του πυροβολικού. Τα περισσότερα από τα άρματα και τις μοτοσικλέτες καταστράφηκαν, ενώ τα υπόλοιπα υποχρεώθηκαν να υποχωρήσουν με σοβαρές ζημιές. Επίσης πολλές απώλειες είχε και το ιταλικό πεζικό, το οποίο δέχτηκε τα ελληνικά πυρά στους χώρους συγκεντρώσεώς του, με αποτέλεσμα να μην εκδηλώσει την επίθεση του. Η αποτυχία αυτή του εχθρού αναπτέρωσε κατά πολύ το φρόνημα των Ελλήνων μαχητών, οι οποίοι για πρώτη φορά αντίκριζαν άρματα και εδραίωσε την πεποίθησή τους για την αποτελεσματικότητα της αντιαρματικής άμυνας.

Για τις 4 Νοεμβρίου, οι Ιταλοί προέβλεπαν να ενεργήσουν γενική επίθεση σε ολόκληρο το μέτωπο, πλην όμως την ανέβαλαν για την επόμενη ημέρα προφανώς για την πληρέστερη προπαρασκευή της. Έτσι η 4η Νοεμβρίου διέρρευσε μόνο με την προσβολή ολόκληρης της τοποθεσίας με πυρά πυροβολικού και σε ορισμένες περιπτώσεις και με την αεροπορία.

Στο μεταξύ η VIII Μεραρχία για να ενισχύσει τις θέσεις της στην τοποθεσία Ελαίας, απέσυρε τη νύχτα της 3/4 Νοεμβρίου τα τμήματα της, που βρίσκονταν στις θέσεις Σιάστη, Μονή Σωσσίνου και Ρεπετίστη δυτικά του Καλαμά, σε νέα τοποθεσία, στα ανατολικά του ποταμού, η οποία θεωρούνταν λιγότερο ευπρόσβλητη στα εχθρικά άρματα. Η σύμπτυξη πραγματοποιήθηκε αθόρυβα, στη διάρκεια της νύχτας, χωρίς να γίνει αντιληπτή από τους Ιταλούς.

Από το πρωί της 5ης Νοεμβρίου οι Ιταλοί βομβάρδισαν σφοδρά τις περιοχές Γκραμπάλας και Βροντισμένης στον Τομέα Νεγράδων, τις θέσεις δυτικά του Καλαμά ποταμού που είχαν ήδη εγκαταλειφθεί από τα ελληνικά τμήματα και την περιοχή Παραποτάμου (Βάρφανης) στον Τομέα Θεσπρωτίας.

Στον Τομέα Νεγράδων, οι Ιταλοί ύστερα από την προαναφερόμενη προπαρασκευή του πυροβολικού και της αεροπορίας, ενήργησαν στις 1430 νέα γενική επίθεση σε ολόκληρο το μέτωπο του, με μεγάλες δυνάμεις πεζικού και αρμάτων μάχης. Όμως και αυτή η επίθεση, παρά την ισχυρή υποστήριξη της από την αεροπορία και το πυροβολικό, απέτυχε και οι δυνάμεις των Ιταλών καθηλώθηκαν από τα ελληνικά πυρά, προ της αμυντικής τοποθεσίας με πολύ σοβαρές απώλειες. Τα άρματα μάχης, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν κυρίως στην περιοχή Παρακάλαμου, δέχτηκαν τα συγκεντρωτικά και εύστοχα πυρά του ελληνικού πυροβολικού με αποτέλεσμα να διασκορπιστούν και να καθηλωθούν στις ελώδεις εκτάσεις του Καλαμά ποταμού.

Η ιταλική επίθεση στον Τομέα αυτό συνεχίστηκε και κατά τις δύο επόμενες ημέρες, κυρίως κατά της τοποθεσίας Ελαίας, χωρίς κανένα και πάλι αποτέλεσμα. Επίλεκτα ιταλικά τμήματα, που κατόρθωσαν το βράδυ της 7ης Νοεμβρίου να καταλάβουν το ύψωμα Ψηλορράχη, νότια κορυφή της Γκραμπάλας, δέχτηκαν άμεση ελληνική αντεπίθεση και ύστερα από αγώνα «εκ των συστάδην» υποχρεώθηκαν να υποχωρήσουν αφού εγκατέλειψαν επί τόπου 45 νεκρούς, 7 αιχμαλώτους, 5 όλμους, 3 πολυβόλα και 4 οπλοπολυβόλα. Οι ελληνικές απώλειες ανήλθαν σε έναν αξιωματικό και 11 οπλίτες νεκρούς και έναν αξιωματικό και 33 οπλίτες τραυματίες. Αυτή ήταν και η τελευταία ιταλική προσπάθεια κατά της τοποθεσίας Ελαίας. Η Γκραμπάλα, το κλειδί της τοποθεσίας αυτής και του υψιπέδου των Ιωαννίνων γενικότερα, παρέμεινε στην κατοχή της VIII Μεραρχίας.

Στον τομέα Καλαμά, καμιά σοβαρή ιταλική ενέργεια δε σημειώθηκε κατά το παραπάνω χρονικό διάστημα, εκτός από την κατάληψη των εγκαταλειμμένων, από τα ελληνικά τμήματα, προωθημένων θέσεων στα δυτικά του Καλαμά ποταμού.

Στον Τομέα Θεσπρωτίας, οι Ιταλοί με την κάλυψη της αεροπορίας και του πυροβολικού, κατόρθωσαν στις 1015 της 5ης Νοεμβρίου να ζεύξουν τον Καλαμά ποταμό στην περιοχή Τσιφλίκι, να διαπεραιωθούν νότια από αυτόν και να δημιουργήσουν μικρό προγεφύρωμα. Την επομένη τα ιταλικά τμήματα—αφού διεύρυναν το προγεφύρωμα—κινήθηκαν προς τα νότια, κατέλαβαν την Ηγουμενίτσα και εξανάγκασαν τις εκεί υπάρχουσες περιορισμένες ελληνικές δυνάμεις να συμπτυχθούν νοτιότερα.

Η VIII Μεραρχία, εξαιτίας της ελλείψεως επαρκών εφεδρειών για τη διεξαγωγή επιβραδυντικού αγώνα στην περιοχή αυτή, διέταξε τα τμήματα της να διακόψουν την επαφή με τον εχθρό και να αποσυρθούν σε νέες θέσεις επί της τοποθεσίας όρη Σουλίου—Αχέροντας ποταμός, με αποστολή να

απαγορεύσουν τις διαβάσεις προς την Πρέβεζα και τα Ιωάννινα. Για την ενίσχυση της παραπάνω νέας τοποθεσίας προωθήθηκε στη Φιλιππιάδα το 39ο Σύνταγμα Ευζώνων (μείον) της III Μεραρχίας. Ωστόσο οι ιταλικές δυνάμεις δεν παρενόχλησαν τις συμπυκνόμενες ελληνικές δυνάμεις και δεν επιδίωξαν να εκμεταλλευτούν την επιτυχία τους. Αρκέστηκαν μόνο στην προώθηση ενός τμήματος Ιππικού μέχρι το χωριό Μαργαρίτι. Η στάση αυτή των Ιταλών δικαιολογείται μόνο από το φόβο τους να μην αποκοπούν από τις βάσεις τους, συνεχίζοντας την προέλαση τους στον Τομέα Θεσπρωτίας, ενώ δεν είχε ακόμη διασπαστεί η τοποθεσία Ελαίας.

Από τις 8 Νοεμβρίου, η επιθετική δραστηριότητα των Ιταλών διακόπηκε. Όπως διαπιστώθηκε αργότερα, κατά την ημέρα αυτή, ο Ανώτατος Διοικητής των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία Στρατηγός Βισκόντι Πράσκα διατάχθηκε να αναστείλει τις επιθετικές του ενέργειες, ενώ ταυτόχρονα γινόταν αντικατάσταση του με το Στρατηγό Σοντού. Από τις 9 Νοεμβρίου, στο μέτωπο Ηπείρου, οι όροι των αντιπάλων αντιστράφηκαν. Οι Ιταλοί στον Τομέα Νεγράδων μετέπεσαν σε κατάσταση άμυνας, «ενώ στον Τομέα Θεσπρωτίας άρχισαν να συμπύκνουν, διατηρώντας μόνο ένα περιορισμένο προγεφύρωμα νότια του Καλαμά ποταμού, που αποτέλεσε και το μοναδικό επίτευγμα της αιφνιδιαστικής επιθέσεως τους στο μέτωπο Ηπείρου. Έτσι, ύστερα από αμυντικό αγώνα δώδεκα ημερών κατορθώθηκε να συγκρατηθούν προ της τοποθεσίας Ελαίας οι ιταλικές δυνάμεις, που ανέρχονταν σε δύο μεραρχίες και να υποστούν φθορά ηθική και υλική τέτοια, ώστε η Ανώτατη Διοίκηση τους να αποφασίσει την αναστολή των επιθετικών επιχειρήσεων μέχρι την άφιξη νέων ενισχύσεων.

Στις 10 Νοεμβρίου το Στρατηγείο της VIII Μεραρχίας που βρισκόταν μέχρι τότε στο Φρούριο Ιωαννίνων, μετακινήθηκε στο χωριό Βελτίστα (Κληματιά).

Κατά τις τρεις επόμενες ημέρες η Μεραρχία ασχολήθηκε με διάφορες επιθετικές αναγνωρίσεις, η σημαντικότερη των οποίων υπήρξε αυτή που έγινε από τον Τομέα Θεσπρωτίας προς την κατεύθυνση της Ηγουμενίτσας και είχε ως αποτέλεσμα την κατάληψη, μέχρι τις 13 Νοεμβρίου, των υψωμάτων Αγίας Μαρίας—Νεοχωρίου στα νότια του Καλαμά ποταμού και την εξάλειψη σχεδόν του ιταλικού προγεφυρώματος στην περιοχή αυτή. Στο μεταξύ, ύστερα από διαταγή του Γενικού Στρατηγείου, από τις 12 Νοεμβρίου η VIII Μεραρχία έπαυε να υπάγεται απευθείας σ' αυτό και στο εξής θα υπαγόταν στο Α' Σώμα Στρατού. Το Στρατηγείο του Α' Σώματος Στρατού από την ίδια ημερομηνία είχε προωθηθεί από την Αθήνα, δια μέσου της Καλαμπάκας, στο χωριό Βοτονόσι, παρά το 43ο χιλιόμετρο της οδού Ιωαννίνων—Μετσόβου. Προς την VIII Μεραρχία διαβιβάστηκε η παρακάτω διαταγή του Αρχιστράτηγου με την οποία εκφραζόταν η ευαρέσκεια του για τις μέχρι τότε επιτυχίες της: «Εκφράζομεν πλήρη Ικανοποίησιν δι' επιτυχή αντιμετώπισιν καταστάσεως επί λήξει περιόδου ενεργείας σας ως ανεξαρτήτου Μεραρχίας. Τούτο αφορά διοικητήν μεραρχίας πρωτίστως και εν αναλόγω βαθμώ συνεργάτας του».

Οι απώλειες της VIII Μεραρχίας κατά τον αμυντικό της αγώνα, από 1 μέχρι 5 Νοεμβρίου, ανήλθαν σε 3 αξιωματικούς και 57 οπλίτες νεκρούς και σε 5 αξιωματικούς και 203 οπλίτες τραυματίες. Οι περισσότερες από τις απώλειες αυτές οφείλονταν στους βομβαρδισμούς της Ιταλικής Αεροπορίας κατά των θέσεων του πυροβολικού, καθώς και στις τοπικές αντεπιθέσεις, οι οποίες έγιναν για την ανάκτηση εδαφών που είχαν καταληφθεί από τον εχθρό. Οι απώλειες των ιταλικών δυνάμεων, σύμφωνα με τις απόψεις του Στρατηγού Πράσκα, ανήλθαν από την έναρξη των πολεμικών επιχειρήσεων μέχρι τις 5 Νοεμβρίου σε 17 αξιωματικούς και 354 οπλίτες νεκρούς και σε 65 αξιωματικούς και 1.134 οπλίτες τραυματίες. Ως αγνοούμενοι φέρονται 10 αξιωματικοί και 648 οπλίτες.